Våle[Y 17]

Detta är en värdebeskrivning som ska förklara och förtydliga värdena inom riksintresset.

Id: Y 17
Namn: Våle
Kommun: Timrå
Socken: Tynderö
Huvudsaklig karaktärstyp: Fornlämningsmiljö
Andra karaktärstyper: -

Dagens riksintressebeskrivning beslutad av RAÄ 2018:

Motivering

Fornlämningsmiljö i representativ och åskådlig kuströsemiljö där gravarna ligger i karaktäristiska lägen. Gravmonumenten i området ingår i det band av rösen och stensättningar som finns utmed hela Norrlandskusten. De har anlagts under en lång tidsperiod i direkt anslutning till den forntida kustlinjen. och dateras till brons-och järnålder. Dessa spår av mänsklig aktivitet åskådliggör landhöjningsprocessen, vilken tydligt kan utläsas i landskapet.

Uttryck för riksintresset

På impediment i odlingsmarken, på höjderna och hällmarkerna finns en koncentration av gravar. Dessa utgörs av rösen och stensättningar vilka förekommer ensamliggande eller samlade i grupper. Gravarna är vända mot havet och har ursprungligen varit strandbundna, men ligger idag på nivåer mellan 10-40 meter över havet. De har stor formvariation och några har kallmurade kanter.

Utbredning och landskap: Landskapet kännetecknas av ett flackt svagt sluttande kustområde med delvis öppna äldre jordbruksmarker och mellanliggande skogsklädda höjder. Gles bebyggelse längs

Länsstyrelsen Västernorrland

Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19
Telefon: 0611-34 90 00

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Detta material är framtaget i samband med länsstyrelsens översyn av riksintresseområden för kulturmiljövården under 2015. För mer information eller frågor kontakta Samhällsbyggnadsenheten eller gå in på länsstyrelsens webbplats under Samhällsplanering och kulturmiljö.

med väg 684, samt områden med fritidsbebyggelse främst ner mot strandområdena. Riksintresset

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAÄ, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU Skala 1:9001

omfattar Våleskataberget samt delar av Våle by.

Utdrag från RAÄ ordlista med landskaps- och miljötyper:

Fornlämningsmiljö: Miljö vars kulturhistoriska betydelse främst konstitueras av fasta fornlämningar, deras relation sinsemellan och till naturmiljön .

Länsstyrelsen Västernorrland

Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19
Telefon: 0611-34 90 00

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Detta material är framtaget i samband med länsstyrelsens översyn av riksintresseområden för kulturmiljövården under 2015. För mer information eller frågor kontakta Samhällsbyggnadsenheten eller gå in på länsstyrelsens webbplats under Samhällsplanering och kulturmiljö.

Riksintressets värden:

- En representativ och åskådlig norrländsk kuströsemiljö med stråk av brons- och järnåldersåldersrösen med stor formvariation.
- En miljö där spåren av mänsklig aktivitet följer landhöjningsprocessen och tydligt kan utläsas i landskapet.
- Några av Medelpads mest förnämliga och största gravmonument.

Riksintresset Våle ingår i det band av kuströsen och stensättningar som finns utmed hela Norrlandskusten.

Fornlämningarna inom riksintresset består till största delen av rösen och stensättningar, varav några kan räknas till Medelpads mest spektakulära gravmonument. Gravarna är olika till både form och storlek. De flesta är runda, men det finns också ovala, rektangulära och skeppsformiga gravar. På några av gravarna syns konstruktionsdetaljer, såsom stenkistor och kallmurade sidor.

Majoriteten av gravarna dateras till bronsåldern och de ligger i traditionella lägen 30–35 meter över havet, längs den forntida strandlinjen. Här finns också yngre gravar, från järnåldern, på lägre nivåer i terrängen närmare dagens strandlinje. Gravarna berättar om en långlivad begravningstradition bland de människor som levde här under förhistorien.

Förståelsen för gravarnas placering i det forntida landskapet i förhållande till dagens kustlinje, gör att landhöjningsprocessen går att avläsa i det nutida landskapet. Något som ger riksintresset ett stort pedagogiskt värde.

Så här syns riksintressets värden i landskapet:

Riksintresseområdet består av en del av en kuststräcka (höjdrygg)längs Tynderölandet och Granösundet i Klingerfjärden. Landskapet består delvis av öppen jordbruksmark, skogsmark och kust. Fornlämningsmiljöerna ligger främst på den skogsklädda bergshöjden, Vålskataberget ovanför bebyggelsen och har hittills inte påverkats av exploatering. Några fornlämningsmiljöer ligger i eller intill det öppna odlingslandskapet.

Fornlämningarna i landskapet och kopplingen till vattnet

Det finns cirka 20 registrerade rösen och stensättningar inom riksintresseområdet och många syns väl i landskapet.

Kuströsena har en stark koppling till vattnet och är uppförda i välexponerade lägen, ursprungligen väl synliga från de omgivande vattenvägarna. På Vålskataberget är denna koppling till vattnet fortfarande tydlig tack vare en öppen och någorlunda orörd kustmiljö och gravarnas höga placering. Eftersom rösena som ligger där har kvar den visuella kontakten med strandlinjen går det lätt att få en uppfattning om hur landskapet såg ut under forntiden. Några av gravarna ligger nu i skogsmark och kopplingen till havet är inte längre helt tydlig.

Gravarna i form av rösen och stensättningar är tydligt avläsbara både som enskilda lämningar och i förhållande till varandra. Gravarna visar ett begravningsskick som var utbrett i området och längs kusterna i Sverige, Finland och Norge.

Vad berättar gravarna?

Gravarna varierar i form och storlek. Här finns allt från monumentala runda rösen som är över 22 meter i diameter och upp till 42 meter långa så kallade långrösen, till mindre runda, rektangulära,

ovala och skeppsformiga varianter. Några är relativt oansenliga och kan vara svåra att uppfatta eftersom de är så diffusa och lätt kan tas för naturliga stensamlingar.

Gravarna ligger på hällmarker och berg eller på dess sluttningar och på eller intill odlingsmarkerna, ibland ensamma och ibland i större sammanhängande gravfält eller grupper. De är byggda av hopsamlade stenar. I mitten kan det ofta finnas en stenkista av flata hällar och ibland syns kallmurade kanter av sten. Eftersom många gravar har plundrats genom årtusenden har konstruktionsdetaljer försvunnit och många gravar är utrivna eller har plundringsgropar i mitten där stenkistorna ibland är blottlagda. Med årstidernas växlingar har vatten trängt ner och påskyndat nedbrytningen av ben och metallföremål, varför man sällan hittar några fynd. Några gravar i området undersöktes under slutet 1800-talet men inga fynd förutom kol hittades.

Rösena och stensättningarna är mycket likartade inom ett stort område längs kusterna i Sverige, Finland och Norge, vilket tyder på att människorna hade en gemensam trosuppfattning. Under äldre bronsålder begravdes de döda tillsammans med personliga ägodelar och gravgåvor. Kropparna lades i kistor av sten eller trä som täcktes med stenar till rösen. Under yngre bronsålder förändrades gravskicket och man började kremera de döda. Ibland anlades graven direkt på kremeringsplatsen eller så samlade man ihop resterna från gravbålet i en behållare av trä, näver, keramik, skinn eller tyg, som sedan täcktes över av sten till en tydlig grav. På samma sätt gjordes det under äldre järnåldern och innehållet i de kustnära järnåldersgravarna skiljer sig inte från de jordtäckta gravhögarna i de mer agrara miljöerna.

Trots att det finns en stor mängd gravar i området så speglar det endast en minioritet av den troliga befolkningen här under forntiden. Man kan anta att endast någon person per generation har fått en tydligt markerad grav välvd över sig. Det var troligen en arbetskrävande insats och har fordrat både planering och samarbete. Vi vet inte varför och vilka som var utvalda att få dessa gravmonument, men ett rimligt antagande kan vara att dessa haft en hög samhällsställning. Majoriteten har förmodligen fått en enklare grav utan synlig markering ovan mark, vilket troligtvis har varit den vanligaste begravningsformen, men denna typ av gravar är inte så lätta att hitta.

Vålskataberget

Precis intill väg 684, väl synliga och skyltade med sevärdhetskringla, ligger riksintressets mest sevärda och fantasieggande gravar. Här finns tre rösegravar varav två är Medelpads största, bestående av ett långröse som är 42 meter långt och 11 meter brett samt ett runt röse som är 22 meter i diameter och 2 meter högt. Den här gravgruppen har placerats på det näs som förband fastlandet med udden som Vålskataberget då utgjorde. De är således inte vända direkt mot havet vilket är den vanligaste placeringen. Fortsätter man 300 meter söderut ligger flera gravmiljöer grupperade från toppen av berget och ner längs sluttningen ut mot Långviksudden. Här kan man särskilt tydligt urskilja landhöjningens effekt i området. De nedersta rösena ligger på en nivå av 15-20 meter över havet och kan med tanke på landhöjningen inte vara äldre än järnålder. Här kan man alltså följa tidslinjen från bronsåldern till järnåldern genom gravarnas placering i landskapet. Detta ger också en möjlighet att uppleva och förstå hur landhöjningen har präglat landskapet genom de senaste årtusendena.

Länsstyrelsen Västernorrland

Besöksadress: Nybrogatan 15 och Pumpbacksgatan 19
Telefon: 0611-34 90 00

E-post: vasternorrland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Detta material är framtaget i samband med länsstyrelsens översyn av riksintresseområden för kulturmiljövården under 2015. För mer information eller frågor kontakta Samhällsbyggnadsenheten eller gå in på länsstyrelsens webbplats under Samhällsplanering och kulturmiljö.